

כניסת שבת: 16:10
יציאת השבת: 17:16
לדעת ר"ת: 17:49

אורי וישעי

לעילוי נשמת הסבתא מרת מרים ארביב בת עזיזה ז"ל

בית מדרש רב פעלים ע"ש מרן הרב יוסף חיים ז"ע בראשות כב' מו"ר הרב אורי סבן שליט"א
עורך: אלון ארביב ס"ט הערות ניתן לשגר לת"ד 613 נתניה-050-4136465 או בדוא"ל: alon@shtaygen.co.il

עמרת פז

יעקב אבינו ע"ה בחלומו בהר המוריה מתברר לו כי המקום שישן עליו הוא אדמת קודש, ומיד כשמתעורר אומר את לשון הפסוק: "ואנכי לא ידעתי" ופרשו חז"ל שאילו ידעתי לא ישנתי במקום קדוש זה, ע"כ. ויקשה איך יעקב אבינו ע"ה לא ידע מקדושת הר המוריה, הרי אביו יצחק אבינו נעקד שם על המזבח ע"י אברהם, ובודאי ידע מקום עקידת אביו. ועוד הרי יעקב אבינו התפלל שם באותו יום, וידע שהמקום הוא מקום קדוש שהרי היתה לו התעוררות ולכן קבע יעקב אבינו את תפילת ערבית בערב, שנאמר בפסוק "ויפגע במקום" ואין פגיעה אלא תפילה. ובודאי יעקב ידע ברוח קודשו שהמקום קדוש, כמו שנאמר "ותחי רוח יעקב אביהם".

ונראה לענ"ד לתרץ בס"ד, יעקב אבינו חשב מתחילה שהשינה שלו היא עצת היצר הרע שישן דוקא במקום הקודש, לכן אמר "ואנכי לא ידעתי" שאילו ידעתי לא הייתי ישן במקום הקדוש. זו כוונת יעקב מתחילה שזו עצת היצר והשינה נכפתה עליו, ולכן מבחינת יעקב היה מעדיף להיות ער וחלילה לישון במקום הקודש, ולא לזכות לראות את מראה הסולם ודיבור עם הקב"ה. צא ולמד כמה ערך לקדושת בתי הכנסיות ובתי מדרשות, שאסורה הלינה בהם.

אך נראה שלינת יעקב אבינו בהר המוריה היתה דוקא רצון ה' יתברך (ולא עצת היצר) כמאמר חז"ל בחולין (צא:): "אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה מיד בא השמש" הא למדת שדוקא רצון ה' שיעקב אבינו ישן במקום הקדוש הזה, ה' יתברך רצה שיעקב אבינו יקבל שפע קדושה וטהרה לו ולבני ישראל שידוע "מעשי אבות סימן לבנים" (סוטה לד.), שאילולי לינת יעקב חלילה עם ישראל היו מבחינת "עולים ויורדים בר" פעם בירידה רוחנית ופעם בעליה רוחנית, וכל כוחנו נשאב רק ממקום הקודש, וכשיחרב ביהמ"ק לא נוכל לקבל קדושה, וכעת שישן יעקב ולא היינו מבחינת "עולים ויורדים בר", נותר בידנו המקדש מעט שהם בתי כנסיות ובתי מדרשות ומהם נקבל שפע קדושה וטהרה עד ביאת גוא"צ אמ"ן.

ולענין רוח הקודש של יעקב אבינו, מכאן נבין שאכן ידע שהמקום קדוש אבל הקב"ה כפהו לישון שם, רצה הקב"ה לזכות את ישראל שבכך יהיו לא מבחינת "עולים ויורדים" אלא שקדושת מקום המקדש תהיה לכל הזמן, שקדושת המקדש נתקדשה לעתיד, ועל אף שביהמ"ק חרב בעונותינו הרבים קדושתה לא פסקה שהרי בתי כנסת ובתי מדרש נקראים "מקדש מעט", אף שאין בית מקדש, יש מקדש מעט.

מהי תפילת שווא?

במשנה במסכת ברכות (נד.) שנינו, הצועק לשעבר, הרי זו תפלת שווא. וכגון מה ששנינו שם, מי שהיתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שווא, אלא יתפלל על העתיד לבא, ויתן הודאה על העבר. משום שאין להתפלל על מה שעבר כבר, והוולד במעי אמו כבר נעשה זכר או נקבה, ואין להתפלל שיעשה נס ותשתנה מציאותו. וכן שנינו שם, היה בא בדרך (שהגיע לעיר) ושמע קול צווחה בעיר (כלומר שמע אנשים צועקים) ואמר, יהי רצון שלא יהיו אלו בני ביתי, הרי זו תפלת שווא.

ובגמרא הקשה על זה רב יוסף ממה שנאמר בתורה על לאה אמנו ע"ה "ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה" ושאלו בגמרא מאי ואחר? (כלומר אחרי איזה מאורע ילדה בת?) אמר רב, לאחר שדנה לאה דין בעצמה (ערכה חשבון עם עצמה) ואמרה, שנים עשר שבטים עתידין לצאת מיעקב, ששה יצאו ממני (שכבר ילדה ששה, ראובן שמעון לוי יהודה יששכר וזבולון) וארבעה מן השפחות (בלהה ילדה את דן ונפתלי וזילפה את גד ואשר) הרי עשרה, לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות? (כלומר, שאם תלד לאה את הבן האחת עשרה ורחל עדיין לא ילדה, לא יותר לרחל ללדת אלא בן אחד, והרי השפחות ילדו כל אחת שני בנים, אם כן נמצאת רחל פחותה מן השפחות) מיד נהפכה (העובר שבמעי לאה) לבת שנאמר ותקרא את שמה דינה. ומכאן אנו רואים ששייך במציאות שהעובר ישתנה מבן לבת או להיפך, וזה לא כמו שראינו במשנה שהמתפלל שתלד אשתו המעוברת בן הרי זו תפלת שוא.

ויישבו כל זה בגמרא "אין מכריזין מעשה נסים", ולכן אין ללמוד ממעשה לאה לכל אדם. ואם תרצה תאמר, כלומר יישוב נוסף, מעשה של לאה בתוך ארבעים יום היה (ורק אחר ארבעים יום מתחילת ההיריון נקבע אם הוולד זכר או נקבה, שאז נגמרת יצירתו) ולפיכך בתוך ארבעים יום עדיין מותר להתפלל לה' שיהיה הוולד כפי שירצו, וכן פסקו הפוסקים ומרן בש"ע (סימן רל), אבל אחרי ארבעים יום אין להתפלל על כך, אלא שיהיה הולד מבורך ומוצלח, וכבר נודע מה שכתבו כמה מרבתינו אודות מעלתה המיוחדת של תפלת האשה בימי הריונה על הוולד שיהיו בנינו עוסקים בתורה ויראת ה' ובנותינו כאמותינו הצדקניות, טובים בכל ענייניהם וכל רואיהם יכירון כי הם זרע ברך ה'.

נתינת הרשע

"וּנְתַנֶּה לָךְ גַּם אֶת זֹאת" לכאורה יקשה על הלומד לשון וּנְתַנֶּה שלבן הרשע הציע ליעקב אבינו, מה מסתתר במילה וּנְתַנֶּה, הרי לבן היה צריך לומר "אתן לך גם את זאת", והתשובה לכך: כי דברי לבן נאמרו בערמה, בתחילה אמר ליעקב: 'לא יעשה כן במקומו', כי לא יניחוני אנשי המקום לעשות כן, כי נבלה הוא אצלם, אבל תמלא שבוע זאת וניתן לך אני וכל אנשי המקום גם את זאת, שכולנו נסכים בדבר ונעשה לך כבוד ומשתה כאשר עשינו בראשונה.

לבן מטיל את האחריות על החלפת רחל בלאה על אנשי מקומו. הביטוי "לא יעשה כן במקומו" אינו מציין רק חריגה מהמקובלות, אלא מתאר שאין כלל אפשרות להקדים את הצעירה "כי לא יניחוני אנשי המקום לעשות כן, כי נבלה הוא אצלם". הפתרון שמציע לבן: "מלא שבע זאת" ולאחר מכן "ניתן לך אני וכל אנשי המקום גם את זאת". נמצא שהפועל "וּנְתַנֶּה" הוא אכן לשון רבים, והנושא הוא: לבן ואנשי מקומו.

הליכות מלכי

אמן יהא שמיה רבא

בעניית "אמן יהא שמיה רבא מברך" שבקדיש, יש עונים עד לעלמי עלמאי בלבד, ויש עונים עד יתברך, ויש עונים עד בעלמא, אם כן, איזו היא הדרך הישרה.

אתם העונים "אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי" ואינם ממשיכים ואומרים "יתברך", אינם עושים כהוגן, שכן כתב מרן הבית יוסף (סי' נו), על פי מה שמוצא במדרש, אמר רבי אלעזר בן רבי יוסי, פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ומצאתי אליהו ז"ל ועמו ארבעת אלפים גמלים טעונים, אמרתי לו, מה אלה טעונים? אמר לי, אף וחימה, לעשות נקמה באף וחימה ממי שמספר (שמדבר) בין קדיש לברכו (שבתפילת שחרית, קודם ברכות קריאת שמע), בין ברכה לברכה (שברכות קריאת שמע) בין פרק לפרק (בקריאת שמע) בין אמן יהא שמיה רבא ליתברך. ומאחר שאסור לספר בין אמן יהא שמיה רבא ליתברך, משמע שצריך לומר יתברך. ושכן כתב הר"ר יוסף גיקאטיליה, שאסור להפריד בין עלמאי ליתברך. והאריך בטעם הדבר. וכן פסק מרן בשלחן ערוך, שהעונים עד לעלם ולעלמי עלמאי בלבד, טועים הם, כי אסור להפריד בין עלמאי ליתברך.

אולם כיון שיש חולקים על דברי מרן בזה, וסוברים שאין לענות אלא עד "עלמאי" בלא מילת "יתברך", לכן יש אומרים שאם נמצא במקום שאסור להפסיק בו בדיבור, כגון שנמצא באמצע ברכות קריאת שמע וברכותיה, הגם שעונה אמן לקדיש, מכל מקום לא יענה אלא עד "עלמאי", ולא ימשיך לומר "יתברך", משום שסוף סוף יש מחלוקת הפוסקים בזה, ובמקום שיש בזה חשש הפסק בדיבור, יש להמנע מלענות כן. אולם מרן הרב שליט"א כתב (בי"א ח"א ס"ה אות ג') שלדידן הספרדים ובני עדות המזרח שקבלנו עלינו הוראות מרן לכל אשר יאמר, עלינו לענות עד "יתברך" גם כאשר עומדים באמצע קריאת שמע וברכותיה.

ולענין אם יש להמשיך לומר אמן יהא שמיה רבא עד "בעלמא" או שיש לענות רק עד "יתברך", גם בזה נחלקו הראשונים, ומדברי מרן בבית יוסף נראה שיש לענות עד "דאמירן בעלמא", וכן מנהג הספרדים, מפני שעד תיבת (מילה) "בעלמא" יש כ"ח תיבות, וזהו שאמרו רבותינו (בשבת קיט): "כל העונה אמן יהא שמיה רבא בכל "כחו" קורעין לו גזר דינו" שכוונתם בזה, שיכוין בכל כ"ח תיבות שיש באמירת אמן יהא שמיה רבא. וכן מנהג הספרדים. אולם האשכנזים נוהגים לענות רק עד "יתברך", וזאת על פי דברי רבינו מן הראשונים והאחרונים.

וכתב מרן הרב שליט"א, שגם למנהגינו, אם נמצא במקום שאסור לדבר בו, כגון שנמצא באמצע קריאת שמע וברכותיה, לא יענה אלא עד "יתברך" וכמו שביארנו. אולם כשעומד בפסוקי דזמרה, או בבין הפרקים של קריאת שמע, או בין הברכות של קריאת שמע, רשאי לענות עד "דאמירן בעלמא".

ולסיכום: מנהג בני אשכנז לענות באמן יהא שמיה רבא, עד "לעלם ולעלמי עלמאי יתברך". ולמנהגינו על פי דברי מרן הבית יוסף, יש לענות עד "דאמירן בעלמא". ואם עומד באמצע קריאת שמע וברכותיה, יענה רק עד "יתברך", מפני שיש בזה חשש הפסק.

ד"ת לרפואת היקר והנעלה,

דודנו ר' פליקס מסעוד בן מסעודה הי"ו

כפי שרבים מגדולי ישראל נהגו, אף ה"ט"ז - רבי דוד סגל, יצא לדרך, לגלות ארוכה. בכל מקום אליו היה מגיע היה פונה לבית המדרש, שם בלי שאף אחד הכירו יכל לשבת וללמוד באין מפריע. היות וקיבל על עצמו כי במשך השבוע לא יהנה מבשר ודם אלא יאכל רק משל עצמו, מזונו היה לחם יבש ותו לא. ה"ט"ז הקפיד מאוד שזהותו לא תתפרסם, היות ולא רצה להנות מכתרה של תורה, לכן בכל מקום שהרגיש כי עומדים לחשוף את זהותו, עזב באישון לילה את העיר, והמשיך למקום הבא.

לאחר מספר חודשים הגיע לעיר בה התרחש סיפורנו. ה"ט"ז היה תשוש מהמסעות הארוכים, והחליט כי בעיר זו שהייתה גדולה יישאר תקופה ממושכת על מנת לאגור כח להמשך המסע. על מנת שיוכל להתפרנס בכבוד ולהמשיך בקבלה שקיבל על עצמו שלא ליהנות מבשר ודם, חיפש עבודה שתתאים לו. לאחר מספר ימים שמע כי בבית המטבחיים מחפשים אדם מנוסה בבדיקת טרפות ובניקור הבהמות מהחלקים האסורים לאכילה. ה"ט"ז ניגש לבית המטבחיים שם שמחו לגלות כי הוא מנוסה במלאכה ובקי בהלכות. העבודה לא הייתה נעימה כלל וכלל, הלכלוך הכרוך בעבודה זו הינו רב, ושותפיו לעבודה לא הקלו עליו את המשימה. הוותיקים בעבודה ביזו את ה"ט"ז ונתנו לו את כל העבודות הבזויות. במיוחד הטרידה אותם העובדה כי המנקה החדש חלק על הידע שלהם, וכי לעיתים קרובות העז להביע את דעתו בניגוד לדעתם על כשרות הבהמות, על הניקור והסרת החלבים הנכונים ועוד ועוד דברים שנהגו בניגוד לדעתם.

את הסאה מבחינתם הגדיש המנקה החדש, כשיום אחד כשהחליטו להטריף בהמה גדולה ויקרה במיוחד, ה"ט"ז ניסה להסביר כי הבהמה הינה כשרה, ומשלא קיבלו את דעתו ואף סרבו לשמוע את כל טענותיו והוכחותיו צעק כי הינם גוזלים את ממונם של ישראל, בהטריפים בהמה כשרה לחלוטין. המנקרים הוותיקים לא יכלו להבליג, והלכו לרב העיר על מנת להתלונן על ה"ט"ז, שלטענתם רוצה להכשיל את ישראל באכילת טרפות. רב העיר שמע את השאלה בעיון ופסק כי הצדק עימם, וכי הבהמה אכן אינה כשרה ויש לזרוק לכלבים. ה"ט"ז ששמע את הפסק, הזדעק, וחזר ואמר כי נעשה פה עוול עם בעלי הבהמה. אולם רב העיר שעודכן כבר על 'חוצפתו' של המנקה החדש, נזף בו בחריפות על שמעז שלא לקבל את מרותו של המרא דאתרא. משניסה ה"ט"ז שוב בעדינות להוכיח את צדקתו, אחזו השמש בכח, וגררו אל מחוץ לביתו של הרב.

לא עברו כמה רגעים ואל הבית התקרב נער צעיר ובידו תרנגולת עם שאלה לרב. ה"ט"ז קרא לו וביקש לשמוע מהי השאלה בעוף. מששמע את השאלה אורו עיניו, שכן הייתה זו שאלה דומה לחלוטין לשאלה שהתעוררה בבהמה שאותה הכשיר בניגוד לדעת רב העיר. ה"ט"ז אמר לנער כי לפני שהרב עונה לו על העוף, יבקש מהרב לעיין בסעיף מסויים בספר ה"ט"ז שם יוכח כי העוף כשר.

רגע לפני שהרב פסק שהעוף טרף, ביקש ממנו הנער שיעיין בט"ז באותו סעיף שה"ט"ז אמר לו. הרב המופתע עיין שם ונדהם לגלות כי הצדק היה עם המנקה אותו זרקו בבושת פנים שעה קלה קודם לכן. בירור מהיר העלה, כי אכן המנקה הוא שעומד מאחורי ידיעותיו של הנער בספרו של גדול הדור - ה"ט"ז. במצוות הרב רץ השמש והביא את ה"ט"ז בחזרה. הרב חיבקו וביקש ממנו את התנצלותו. לאחר שביקש מכל הנוכחים לצאת, ישבו ארוכות ודנו בלימוד, רק כעבור מספר שעות הזדעק הרב ואמר כי מבין הוא כי לפניו עומד לא אחר מאשר ה"ט"ז בכבודו ובעצמו. מיד קרא לראשי הקהל ואמר כי מתפטר הוא מיד מתפקידו, וכי רב העיר האמיתי הינו המנקה האלמוני. ה"ט"ז נבהל מכך שהתגלה, ומדבריו של הרב, ואמר כי בשום אופן לא יחליף את הרב שהינו תלמיד חכם מופלג. אולם הרב הודיע כי מעתה לא יענה על אף שאלה והוא מתפטר לחלוטין מתפקידו. לבסוף ניאות ה"ט"ז, שהבין כי מן השמים רוצים שיחזור ויתגלה, להישאר בעיר ולסייע לרב הישיש בתפקידו, וכי לאחר פטירתו של הרב, רק אז ימלא את מקומו. (מתוך 'קוממיות')

עלון זה יוצא בתרומת הגבירים היקרים החפצים בעילום שם, וברכתי שגורה להם, שה' ישלם פועלם, ותהי משכורתם שלמה מאת הבורא יתברך, העורך